

פתרון הבחינה

היסטוריה

קיץ תשפ"ג, 2023, שאלון: 22262

מוגש ע"י מורים להיסטוריה בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. חלק מהתשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים.

בית שני – מעם מקדש לעם הספר

הנבחנים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 1-4

שים לב! מן השאלות שתענה עליהן, לפחות שאלה אחת חייבות לכלול קטע מקור

שאלה 1- הממלכה החשמונאית

סעיף א'

שלושה שינויים שחלו בממלכה החשמונאית בתחום הטריטוריאלי ובתחום הדמוגרפי:

שינוי ראשון – שטח הממלכה התרחב –

בתקופת החשמונאים התרחב מאוד שטחה של הממלכה. בתחילה הממלכה הייתה רק סביב העיר ירושלים, אך במהלך השנים היא התרחבה מאוד וכללה גם שטחים במישור החוף, הגליל, הנגב ואף שטחים ששייכים כיום לירדן ולסוריה.

להלן הרחבה על מספר שליטים חשמונאים ופעילותם בתחום זה:

יהודה המכבי: יהודה המכבי ניהל קרבות נגד הסלווקים באזור יהודה והצליח לשלוט על הדרך לירושלים. הוא למד מהר מאוד את שיטות הלחימה של הצבא היווני והחל ליוזם מתקפות פתע נגדם תוך התמחות בקרבות לילה. הוא הצליח לנצח במספר קרבות, ובכך הגדיל את שטח הממלכה, שכלל את אזור ירושלים וכן אזורים נוספים הנמצאים בסמוך לנהר הירדן.

שמעון התרסי: שמעון התרסי כבש את העיר גזר וכן את העיר יפו. הוא גם הצליח לכבוש את החקרה (חקרה = שם של מצודה בירושלים) ולהרוס אותה. הריסותיה של המצודה וכיבושה סימלו את עצמאותה המדינית של יהודה.

יוחנן הורקנוס: יוחנן כבש שטחים ומקומות רבים כמו שכם, שומרון ובית שאן. כמו – כן, הוא כבש את עמק יזרעאל. כך הוא הרחיב את גבולות יהודה הן מצפון והן מדרום, עם רצועת חוף במרכז. אלכסנדר ינאי: בימיו הגיעה ממלכת החשמונאים לשיא מבחינת ההתפשטות הטריטוריאלית. הוא כבש את כל ערי החוף של ארץ ישראל (מלבד אשקלון ועכו). כמו-כן, הוא כבש שטחים בעבר הירדן המזרחי ובנוסף כבש את אזור הגולן, הגלעד, אזור הרי מואב וכן את רכס הכרמל.

2 סיבות להרחבת שטחה של הממלכה

סיבה כלכלית – השליטים החשמונאים רצו לכבוש שטחים בשל מספר סיבות כלכליות: ראשית, הם רצו שיהיו להם יותר דרכי מסחר כדי להעביר סחורות. שנית, הם רצו יותר שטחי חקלאות לצורך העלאת כמות המזון בארץ. שלישית, הם רצו יותר שטחים עם חופי ים כדי לבנות נמלי ים. לדוגמא: אלכסנדר ינאי יצא למסעות כיבושים רבים בימי שלטונו, במהלכם הוא כבש את הגולן, את הגלעד ואת חופי הים של אזור עזה. הכיבושים שלו נועדו להרחבת שטחי החקלאות, לפיתוח נמלי הים שלאורך מישור החוף ולהרחבתם.

סיבה ביטחונית – השליטים החשמונאים רצו לכבוש שטחים, כדי להגדיל את שטח הממלכה ובכך לחזק את הביטחון שלה. ככל ששטח הממלכה גדל יותר, כך היא הפכה להיות חזקה יותר, והיה קשה יותר לכובשה.

שינוי שני – גידול ניכר באוכלוסייה

שינוי זה נבע מכיבוש שטחים שבהם התגוררה אוכלוסייה, ולפיכך מספר התושבים עלה. בעקבות ההתרחבות הטריטוריאלית וכיבוש השטחים הרבים, גדל באופן משמעותי מספר התושבים שחיו בממלכת החשמונאים. בנוסף, ריבוי טבעי בקרב האוכלוסייה היווה גם הוא גורם חשוב בגידול האוכלוסייה.

שינוי שלישי - גידול במספר היהודים בממלכה

שינוי זה נבע מכיבוש שטחים (כפי שהוזכר לעיל) ומגירוש של אלפי תושבים לא יהודים משטחים שנכבשו. כמו – כן, נבע שינוי זה ממדיניות הגיור בתקופתו של יוחנן הורקנוס.

להלן הרחבה על פעילותם של חלק ממנהיגי החשמונאים:

יהודה המכבי – ליהודה המכבי היה חשוב להגדיל את שטח הממלכה, את מספר התושבים ובעיקר את מספר התושבים היהודים. לכן, בתקופתו התנהלו מלחמות, שנועדו לקבוע את אופייה היהודי של ארץ ישראל. יהודה נלחם ביישובי הנוכרים באזור שפלת החוף ובאזור הגליל והגלעד. כתוצאה מהלחימה, ברחו חלק מהתושבים הנוכרים מהממלכה (כמו בגליל).

שמעון התרסי – גם שמעון, כמו יהודה אחיו, כבש שטחים וניהל קרבות כדי להגדיל את מספר היהודים בממלכה. פעולה ידועה של שמעון הייתה גירוש תושבי יפו וגזר (ערים נוכריות) והבאת יהודים ממקומות שונים במקומם.

יוחנן הורקנוס - יוחנן הורקנוס וצבאו הרסו מקדשים וערים נוכריות במקומות שנכבשו על ידם, אך יוחנן הנהיג מדיניות חדשה כלפי הנוכרים – מדיניות הגיור. הוא נקט במדיניות של גיור אוכלוסייה שלמה בכפייה. בפועל, הגיור התבצע הן מתוך רצון והן מתוך כפייה. הוא גייר את האדומים וסיפח את אדום למדינה החשמונאית. גיור זה היה מיוחד, משום שנכפה על עם שלם. תושבי הערים ההלניסטיות שסירבו להתגייר – גורשו, ועריהן נחרבו עד היסוד.

מטרת מדיניות הגיור: יוחנן הורקנוס רצה לחזק את כוחה של מדינת החשמונאים באמצעות הגדלת מספר תושביה היהודים. מדיניות הגיור הגדילה את מספר התושבים היהודים בממלכה. יהודה אריסטובולוס - מדיניות הגיור נמשכה גם בימי יהודה אריסטובולוס, בנו הבכור של יוחנן הורקנוס. אריסטובולוס השלים את כיבוש הגליל מידי היטורים (יטורים = שבט ערבי שחי בדרום לבנון) וגייר את תושבי הגליל. גיורם לא נתקל בקשיים, מפני שמרביתם היו שמיים ודיברו ארמית. יש לציין שארמית הייתה גם שפת הדיבור של יהודי א"י. אלכסנדר ינאי – כפי שכבר נכתב, בימיו של אלכסנדר ינאי בוצעו כיבושים רבים (הגולן, הגלעד, רכס הכרמל, עבר הירדן המזרחי). כיבושים אלו הגדילו את אוכלוסיית ממלכת החשמונאים, ובכך גדל מספר התושבים בממלכה.

סעיף ב'

המניעים של השליטים החשמונאים לאמץ את התרבות ההלניסטית :
מניע ראשון - באותה תקופה הייתה התרבות ההלניסטית המקובלת בעולם, ולכן אנשים ומנהיגים רבים רצו לחקותה ולהיות חלק ממנה.
מניע שני - אימוץ דרכי השלטון האופייניות לעולם ההלניסטי סייע למנהיגים החשמונאים לבסס את שלטונם בחברה ביהודה. לדוגמא: ההכתרה למלך.
מניע שלישי - אימוץ התרבות ההלניסטית הפך את השליטים החשמונאים למקובלים יותר בקרב ראשי השלטון ההלניסטי.
דוגמאות:

יונתן הופסי ושמעון התרסי – בתקופתם החליטו לקבוע יום חג לציון ניצחון צבאי (אימוץ של מנהג הלניסטי) כפי שעשה שמעון לאחר שכבש את החקרא¹.
יוחנן הורקנוס – יוחנן, כמו שאר שליטי בית חשמונאי שבאו אחריו, נשא שם כפול לאחר שהוסיף לשמו העברי גם שם יווני. נשיאת השם היהודי ביטאה את השייכות לעם היהודי והנאמנות למסורת היהודית, ואילו נשיאת השם היווני נעשתה מתוך רצון להתקרב אל התרבות ההלניסטית ולזכות בהכרה בעולם ההלניסטי. כמו כן, החל מתקופתו של יוחנן הורקנוס החלו השליטים להשתמש בחיילים שכירים שאינם יהודים, שהובאו מחוץ לגבולות המדינה, כמקובל בעולם ההלניסטי. חינוכם היה צבאי - הלניסטי ושפתם יוונית.

¹ חקרא – מצודה שנבנתה בעיר העתיקה בירושלים בסמוך לבית המקדש ע"י היוונים בשנת 167 לפנה"ס, נכבשה בידי שמעון התרסי בשנת 141 לפנה"ס ושנה לאחר מכן נחרבה עד היסוד.

אלכסנדר ינאי – מעבר לעובדה שהוא נשא שם יווני (אלכסנדר) ולעובדה שצבאו היה מורכב בעיקר מחיילים שכירים יוונים, הוא גם נשא את התואר מלך שזוהי העתקה מהתרבות ההלניסטית שבה המלך הוא השליט המוחלט. בנוסף, אלכסנדר היה השליט הראשון שטבע מטבעות משלו וכל זאת בשפה היוונית. גם הלבוש וגם המנהגים בחצר מלכותו של אלכסנדר דמו מאוד ללבוש ולמנהגים של כל מלך הלניסטי אחר.

שני מניעים להתנגדות החברה היהודית לאימוץ התרבות ההלניסטית:

מניע ראשון – התנגדותם של הפרושים לעניין מאחר ומבחינתם הכוהן הגדול הוא הדמות המרכזית ולא המלך. מניע שני – הפרושים סברו שהממלכה החשמונאית צריכה להיות מדינת הלכה שפועלת על פי חוקי התורה ולא מדינה חילונית עם סממנים הלניסטים ברורים.

שאלה 2- מקור – דרכי השלטון הרומי - הורדוס

סעיף א'

שלושה הבדלים בין שלטון ישיר לשלטון עקיף:

מאפייני השליט – מלך חסות הוא מלך שמולך בחסות מדינה אחרת על העם שלו כלומר הוא אינו עצמאי ופעולותיו נעשות בחסות האימפריה ששולטת על אותו אזור ובהשגחתה. לעומת זאת, בשלטון ישיר מדובר על מצב בו יש שליטה ישירה של האימפריה הרומית על ארץ ישראל, וזאת באמצעות נציב רומאי. מבחינת הרומאים, בשיטה זו יש להם שליטה מלאה על המתרחש בארץ.

תפקידים וסמכויות – למלך חסות ישנם מספר תפקידים: ראשית, יש לו סמכות לניהול עצמאי של ענייני הפנים של המדינה בתחומים שונים כמו כלכלה ושמירה על הסדר. שנית, יש לו סמכות לשפוט תושבים, לחוקק חוקים וכן להעניש במידת הצורך. שלישית, יש לו סמכות להחזיק צבא בתחומי ממלכתו. רביעית, הוא צריך לגבות מיסים מהאוכלוסייה המקומית ולהעביר את המיסים הללו לרומא.

לשלטון הנציבים היו את הסמכויות הבאות: ראשית, הנציב היה אחראי על הסדר הציבורי ברחבי ארץ ישראל, וזאת בעזרת חיל עזר כלומר חיילים שגויסו מקרב האוכלוסייה הנוכרית, בעיקר מהערבים קיסריה וסבסטיה. שנית, הנציב היה אחראי על גביית מיסים מהאוכלוסייה. במהלך השנים הוטלו על היהודים מיסים שונים כמו מס קרקעות, מס גולגולת, מכסי יבוא על סחורות, ועוד. הנציב היה אחראי על גביית מיסים אלו וכן בטיפול באלו שסירבו לשלם. שלישית, הנציב פיקח על חיי הדת. הוא מינה את הכוהנים הגדולים (תמורת תשלום כספי...) ושמר על בגדי הכוהן הגדול שנמסרו לכהן רק בחגים, וזאת כביטוי לשליטה הרומאית במשרה חשובה זו. רביעית, לנציב ניתנה סמכות שיפוטית, כלומר הייתה לו אפשרות לשפוט אנשים מכל רחבי הפרובינקיה. בנוסף, הוא היה מורשה לבדוק את פסקי הדין של הסנהדרין דבר שהעצים את כוחו של הנציב אך פגע פגיעה קשה במעמד של הסנהדרין.

המניעים של רומא לבחירה בדרך השלטון – בתחילה העדיפו ברומא לפעול בצורה של מלך חסות כי אז מצמצמים את הסיכוי למרידה וכן אין שימוש רב בכוח אדם רומאי. כאשר הורדוס, מלך החסות המפורסם והחשוב ביותר הלך לעולמו, החליפו אותו בניו אך הם לא היו מוצלחים ולכן השלטון הרומאי החליט לשנות את צורת השליטה לשלטון ישיר

סעיף ב'

היחס של הורדוס כלפי המשפחה החשמונאית:

סיבה ראשונה – הורדוס רצה שהעם יתמוך בו ומאחר והמשפחה החשמונאית הייתה המשפחה הלגיטימית לשלטון, הורדוס רצה להיות מקורב אליה.

דרך פעולה שבאה לידי ביטוי בקטע: הוא נתן לבנו להיות עם בגדי הכהן הגדול.

דרך פעולה שלא באה לידי ביטוי בקטע: הוא התחתן עם מרים החשמונאית.

סיבה שנייה - הורדוס הבין שעליו לחסל את שושלת החשמונאים כדי שהוא יוכל להמשיך לשלוט בלי חשש.

דרך פעולה שבאה לידי ביטוי בקטע: הוא חיסל את בנו.

דרך פעולה שלא באה לידי ביטוי בקטע: הוא רצח את אשתו, מרים החשמונאית.

שאלה 3- בין ייאוש לבנייה

סעיף א'

תוצאות המרד הגדול והסכנה שנשקפה לעם היהודי:

תוצאות המרד בתחום הדמוגרפי – דלדול אוכלוסין

אובדן ההנהגה היהודית: רוב מנהיגי המרד נהרגו בזמן המלחמה או הוצאו להורג בשבי. המעטים שהצליחו

להישאר בחיים ולא נתפסו נאלצו להסתתר ולא יכלו להמשיך לתפקד כמנהיגים.

הידלדלות היישוב: כתוצאה מהמרד נהרגו מאות אלפי יהודים – כרבע מהאוכלוסייה היהודית בארץ.

ההיסטוריון יוסף בן מתתיהו כותב שבמהלך המרד מצאו את מותם מיליון!!! איש. הנטייה הרווחת בקרב רוב

ההיסטוריונים היא שמספר זה הוא גוזמה, אך אין ספק שמספר ההרוגים היה רב מאוד. מספר ההרוגים הגדול

נבע הן מהמלחמה ברומאים, הן ממלחמת האחים שהתחוללה בירושלים והן מרעב ומגפות.

הרס יישובים: בערים רבות בארץ ישראל כמו קיסריה חל שינוי בהרכב האוכלוסייה, מאחר והן התרוקנו

מתושביהם היהודים.

בנוסף, כמאה אלף יהודים נלקחו בשבי על ידי טיטוס (מחריב ירושלים ומחריב בית המקדש) למצעד ניצחון

ברומא, ולאחר מכן – חלקם נשלחו לעבודות פרך, חלקם הפכו לגלדיאטורים בערי האימפריה ורבים מהם

נמכרו לעבדות.

תוצאות המרד בתחום הכלכלי

פגיעה בחקלאות: המרד הגדול פגע בענפי החקלאות השונים. באזור ירושלים ובאזורים הסמוכים לירושלים,

הפגיעה הייתה חמורה ביותר: הרומאים שרפו שדות, השחיתו יבולים וכרתו עצים. חלק מהשטחים החקלאיים

הושמדו בידי היהודים עצמם, כדי שהרומאים לא יוכלו להשתמש בשטחים אלה.

הפקעת קרקעות: השלטון הרומאי הפקיע קרקעות מבעלות יהודית. היקף התופעה אינו ברור. יש הטוענים, כי

הופקעו רק קרקעותיהם של מורדים שנהרגו או נלקחו בשבי. לעומתם, יש הטוענים, כי הופקעו קרקעות בכל

רחבי הפרובינקיה יהודה כאמצעי ענישה קולקטיבי. חלק מהקרקות שהופקעו הועברו לבעלות הקיסר וחלקן נמסרו לנוכרים ולמשתפי פעולה. כתוצאה מהפקעת הקרקעות, יהודים הפכו לאריסים. מיסים: בנוסף למיסים הרגילים שהיהודים נהגו לשלם לפני המרד, כמו מס גולגולת, הם חויבו בתשלום של מס מיוחד אחרי המרד: המס היהודי (מס של שתי דרכמות). מס זה הוטל כעונש על כל היהודים בשטחי האימפריה הרומאית, והוא נועד להחזקת מקדש יופיטר – ראש האלים הרומאיים. המס היהודי היה לא רק קשה מבחינת הנטל הכלכלי אלא הוא היה בעיקר מס משפיל. לראשונה הוטל על היהודים מס רק בשל העובדה שהם יהודים.

הסכנות שנשקפו לחברה היהודית לאחר חורבן בית המקדש השני

עקב הייאוש והמשבר, נשקפו לחברה היהודית סכנות רבות:

- 1 – **נטישת ארץ ישראל** – היה חשש שהיהודים יעזבו את ארץ ישראל מתוך ייאוש או מתוך חשש מפני בעיות וקשיים נוספים מצד האימפריה הרומית.
- 2 – **נטישת היהדות** – היה חשש שיהודים יעזבו את היהדות ויעברו להאמין בדתות אחרות כמו בנצרות. ניתן לציין, שבאותה תקופה החלה הנצרות להתחזק.
- 3 – **אי השלמה עם החורבן** – היה חשש להתפוררותו של העם היהודי, בהיעדר בית המקדש ובהיעדר הנהגה רוחנית מדינית.
- 4 – התרסה (טענות) נגד האלוהים שנטש את עמו והתיר לרומאים הרשעים להחריב את בית המקדש.

סעיף ב'

פעולה ראשונה - כינון הנשיאות ובית הדין הגדול כמוסדות מרכזיים של העם היהודי

עד חורבן בית המקדש השני, הייתה הנהגתו של העם נתונה בידי הסנהדרין. בסנהדרין היו 71 זקנים, חכמים ובקיאים בתורה. הם הכריעו בנושאים משפטיים והלכתיים. האדם החשוב ביותר בסנהדרין היה נשיא הסנהדרין. חורבן בית המקדש השני גרם לירידה משמעותית בערכו ובחשיבותו של מוסד הסנהדרין. ריב"ז לקח על עצמו את תפקיד נשיא הסנהדרין. הוא הקים ביבנה את **בית הדין הגדול**, שירש חלק מתפקידי הסנהדרין (בית הדין לא ירש את הסמכות המשפטית של הסנהדרין כי האוטונומיה המשפטית של היהודים בוטלה). בבית הדין קבע ריב"ז את **הלוח העברי**: הוא קידש את החודשים וקבע מתי צריכה להיות שנה מעוברת.

פעולה שנייה - קביעת ייעודו של בית הכנסת כמקום פולחן במקום בית המקדש

בתי הכנסת היו קיימים כבר בתקופת בית שני, אך הם לא שימשו מקום פולחן משלים לבית המקדש. כשחרב בית המקדש – בתי הכנסת הפכו למקום פולחן מרכזי, והתקיימו בהם לימוד תורה בצוותא וכן תפילות (שלוש פעמים ביום). בנוסף, בתי הכנסת הפכו למרכזי חיי הקהילה, ונערכו בהם אירועים חברתיים כמו סעודת מצווה.

גם התקנה של ריב"ז, לפיה הכוהנים צריכים לברך את העם בבתי כנסת כשהם יחפים (כפי שנהגו הכוהנים בבית המקדש), חיזקה את מעמדו של בית הכנסת כמקום פולחן במקום בית המקדש.

פעולה שלישית- קביעת דרכי כפרת עוונות ופולחן כתחליף להקרבת הקורבנות

ריב"ז הגדיר מחדש את הדרך לכפר על החטאים. הוא קבע שתשובה, כלומר חרטה וכן תפילה וגמילות חסדים עשויות לכפר על עוונות, וזאת במקום הקרבת הקורבנות בבית המקדש. את הכפרה על העוונות יכול לעשות כל אדם.

למעשה, התפילות תפסו את מקום הקרבת הקורבנות, כדרך עיקרית ליצירת קשר בין העם לאלוהיו.

פעולה רביעית - התקנות העיקריות שתוקנו ביבנה (על ידי ריב"ז ורבן גמליאל²) ועיצבו

מחדש את החיים היהודים ('זכר למקדש', 'זכר לחורבן')

ריב"ז פעל נמרצות כדי להמשיך את הפעילות הדתית שהייתה נהוגה בבית המקדש. בנוסף, היה לו חשוב לשמר את זיכרון בית המקדש ('זכר למקדש') ואת זיכרון חורבן בית המקדש השני ('זכר לחורבן'). לריב"ז היה חשוב לאפשר את החיים הדתיים והלאומיים ללא מקדש, ללא הקרבת קורבנות וללא עלייה לרגל. מצד אחד הוא רצה לחזק בקרב היהודים תחושת השלמה עם אובדן המקדש ומצד שני הוא רצה לטפח את זכר המקדש. כדי לעשות זאת קבע ריב"ז מספר תקנות:

1 – תקיעה בשופר בראש השנה שחל בשבת

בבית המקדש טרם החורבן, נהגו הכוהנים לתקוע בשופר בראש השנה שחל בשבת. התקיעה בשופר הייתה חלק מטקס הקרבת הקורבנות של ראש השנה.

לאחר חורבן בית המקדש, תיקן ריב"ז תקנה שלפיה כאשר ראש השנה חל בשבת – מותר לתקוע בשופר

רק במקום שיושב בו בית הדין הגדול, כפי שהיה נהוג בבית המקדש.

באמצעות תקנה זאת הוא חיזק את מעמד בית הדין הגדול ביבנה.

המטרה: לשמר את זכר בית המקדש וחורבנו.

2 – מצוות נטילת הלולב בסוכות

בבית המקדש טרם החורבן, נהגו ליטול לולב ולהקיף את המזבח במהלך חג הסוכות. בכל מקום אחר מחוץ

לבית המקדש – נהגו ליטול את הלולב רק ביום הראשון של החג.

² רבן גמליאל - חי בשלהי המאה הראשונה ותחילת המאה השנייה לספירה. היה מנהיג רוחני ונשיא ישראל אחרי המרד הגדול וחורבן בית המקדש השני. בן למשפחת הלל הזקן. סבו של רבי יהודה הנשיא, עורך המשנה. אביו היה רבן שמעון בן גמליאל הזקן, נשיא הסנהדרין בתקופת חורבן בית המקדש.

לאחר חורבן בית המקדש, תיקן ריב"ז תקנה שיש ליטול לולב בכל מקום במשך כל שבועת ימי חג הסוכות.
המטרה: לשמר את זכר בית המקדש וחורבנו.

3 – ברכת הכוהנים

בבית המקדש טרם החורבן, נהגו הכוהנים לברך את העם בברכה המכונה 'ברכת הכוהנים' כשהם יחפים, ובבתי הכנסת – כשהם נועלים נעליים.

לאחר חורבן בית המקדש, תיקן ריב"ז תקנה שלפיה על הכוהנים לברך את העם בבתי הכנסת כשהם יחפים.

בכך השווה ריב"ז את עבודת האל בבית הכנסת לעבודת האל בבית המקדש.
המטרה: לשמר את זכר המקדש וחורבנו.

תקנות רבן גמליאל

4- ימי צום

רבן גמליאל, שהחליף את ריב"ז כראש ההנהגה ביבנה, קבע גם הוא ביחד עם חכמים נוספים מספר תקנות. הם הנהיגו מחדש ארבעה ימי צום שהיו נהוגים לאחר חורבן בית המקדש הראשון (586 לפנה"ס), והתבטלו עם הקמת בית המקדש השני (515 לפנה"ס).

ימי הצום קשורים לחורבן בית המקדש:

א – צום תשעה באב – צום לזכר חורבן בית המקדש הראשון ובית המקדש השני.

ב - צום י' בטבת – צום לזכר תחילת המצור של נבוכדנאצר השני (מלך בבל) על חומות העיר ירושלים.

ג - צום יז' בתמוז – צום לזכר נפילת חומות ירושלים - דבר שהביא זמן קצר לאחר מכן לחורבן בית המקדש.

ד - צום ג' בתשרי (צום גדליה) - צום לזכר רצח גדליה בן אחיקם שהיה מנהיג היהודים בארץ ישראל לאחר חורבן בית המקדש הראשון. הרצח גרם להגליה של מעט היהודים שנותרו בארץ ישראל למצרים.

המטרה: לשמר את זכר בית המקדש וחורבנו.